

Dnr Ju2025/00206
Justitiedepartementet

YTTRANDE ÖVER BETÄNKANDET STRAFFBARHETSÅLDERN (SOU 2025:11)

SAMMANFATTNING

Civil Rights Defenders har ombetts lämna synpunkter på rubricerat betänkande.

Civil Rights Defenders delar oron över att barn och unga involveras i olika former av allvarlig brottslighet. Det är av största vikt att barn ska skyddas från att utnyttjas av kriminella nätverk, och i stället ges reella förutsättningar till en trygg uppväxt. Det brottsförebyggande och brottsbekämpande arbetet får dock inte ske på bekostnad av barns grundläggande rättigheter. Trots att forskning visar att hårdare straff inte är effektivt för att säkerställa samhällsskydd, och i stället riskerar att skada barns utveckling föreslås nu ytterligare ingripande åtgärder inom ramen för det straffrättsliga systemet, riktade mot barn.¹ Civil Rights Defenders är kritiska till förslagen, som urholkar den särbehandling av barn som är grundläggande inom såväl barnrätt som svensk straffrätt. Vi ser med oro på att förslagen öppnar upp för att allt fler barn kan komma att placeras i fängelse i stället för i rehabiliterande miljöer, vilket både strider mot Barnkonventionens anda och saknar stöd i forskning.

Med anledning av detta är Civil Rights Defenders inställning följande.

- Civil Rights Defenders avstyrker förslaget om en ny lägsta straffbarhetsålder om 14 år som utgår från brottets minimistraff.
- Civil Rights Defenders avstyrker utredningens förslag att det inte längre ska krävas att den dömde i väsentlig grad underlåter att fullgöra sina åligganden vid ungdomstjänst och ungdomsvård för att påföljden ska kunna undanröjas.
- Civil Rights Defenders avstyrker förslaget om att höja straffmaximum för barn från 14 år till 18 år.
- Civil Rights Defenders tillstyrker utredningens bedömning att en generell sänkning av straffbarhetsåldern inte bör genomföras.

ALLMÄNNA SYNPUNKTER

Civil Rights Defenders har granskat utredningens förslag och bakomliggande resonemang utifrån Sveriges internationella åtaganden att respektera och garantera mänskliga fri- och rättigheter.

¹ A natural experiment study of the effects of imprisonment on violence in the community | Nature Human Behaviour; A theoretical critique of deterrence-based policy - ScienceDirect; Formal System Processing of Juveniles: Effects on Delinquency - Petrosino - 2010 - Campbell Systematic Reviews - Wiley Online Library; Benett, T., Jönsson, S., (2024), Inget stöd i forskningen för hårdare straff | Lunds universitet; Mendel, R., The Sentencing Project, (2022), Why-Youth-Incarceration-Fails.pdf, s. 16.

Barn är egna rättighetsbärare. En central princip i Barnkonventionen är att barnets bästa ska vara vägledande i alla beslut som rör barn. Principen innebär att när barn kommer att påverkas av beslut, måste beslutsprocessen innehålla en utvärdering av positiva och negativa konsekvenser för barnet eller barnen. Det ska även motiveras hur barnets eller barnens intresse vägs mot andra intressen. Vi anser dock att utredningens barnkonsekvensanalys är bristfällig.

Forskning visar att barn skiljer sig från vuxna i deras fysiska och psykologiska utveckling, samt vad gäller behov av emotionellt stöd och utbildning. Detta motiverar varför barn och unga inte på samma sätt som vuxna hålls ansvariga för sina handlingar inom straffsystemet.² Denna särbehandling av barn har en långvarig förankring i svensk rättstradition och har varit en hörnsten i vår kriminalpolitik i över 100 år.³ Det är en princip som har stöd i forskning och som fortsatt bör vara vägledande i utformningen av åtgärder mot ungdomskriminalitet.

Det är mycket oroande att flera av utredningens förslag står i direkt strid mot de rekommendationer som barnrättskommittén har riktat mot Sverige. Detta innebär inte bara en tillbakagång i efterlevnaden av Barnkonventionen, utan det sänder även en tydlig och oroande signal om hur Sverige förhåller sig till internationella expertorgan och deras rekommendationer och allmänna kommentarer. Detta är något som sannolikt kommer att påverka Sveriges anseende som människorättsaktör i internationella sammanhang. Civil Rights Defenders anser därför att regeringen i det fortsatta arbetet noggrant måste beakta dessa rekommendationer och säkerställa att all ny lagstiftning rörande barn är förenlig med Barnkonventionen.

Civil Rights Defenders noterar att det pågår flera parallella lagstiftningsprocesser som påverkar barn och unga. Vi ser med oro på att dessa utredningar inte alltid beaktar varandra och ibland även är beroende av varandra för att kunna realiseras. De samlade konsekvenserna för både barn och vuxna av kriminalpolitikens omläggning går inte att överblicka, särskilt eftersom effekterna av redan genomförda lagar inte hinner utvärderas innan nya förslag presenteras.⁴ När dessa processer inte samordnas, omöjliggörs en ordentlig proportionalitetsbedömning av utredningens presenterade förslag. Civil Rights Defenders uppmanar därför regeringen att avvakta med att införa ytterligare repressiv lagstiftning gentemot barn tills den redan införda lagstiftningen noggrant har utvärderats.

NÄRMARE OM UTREDNINGENS FÖRSLAG

9 EN SÄRSKILD REGLERING OM SÄNKT STRAFFBARHETSÅLDER

9.3 Den valda modellen

Utredningen motiverar den valda modellen, en sänkt differentierad straffbarhetsålder, som den bästa lösningen för att åtgärda den allvarliga brottsutvecklingen hos ett fåtal antal barn. Civil Rights Defenders avstyrker dock den föreslagna modellen, dels mot bakgrund av att den ger upphov till förutsebarhetssvårigheter och rättssäkerhetsproblem, dels eftersom vi inte anser att den bidrar till att stärka brottsoffers rättigheter.

Vi ansluter oss till den kritik som framförs i Sara Stolpers särskilda yttrande. Hon lyfter en viktig principiell invändning: utredningens föreslagna modell bygger på antagandet att en 14-åring har

² FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmän kommentar nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, CRC/C/GC/24 (2019), p. 2.

³ Prop. 1902:7.

⁴ Se bland annat SOU 2024:30 och SOU 2024:93.

den mognad som krävs för att ta ansvar för mycket allvarliga brott – såsom mord eller grov våldtäkt – men inte för mindre allvarliga brott, som till exempel en butiksstöld eller ringa misshandel. Det är dock långt ifrån självklart att mognadsbedömningen ska göras utifrån brottets straffvärde. Den föreslagna modellen kan därmed ge upphov till situationer där en 14-åring döms för ett grovt, men impulsivt våldsbrott medan en noga planerad och övervägd butiksstöld faller utanför straffrättsligt ansvar. Mot denna bakgrund menar Civil Rights Defenders att den föreslagna modellen inte framstår som logisk eller pedagogisk – vilket i förlängningen riskerar att underminera tilltron till rättsordningen.

Förutsebarhet och rättssäkerhetsgarantier

Civil Rights Defenders anser att förslaget i dess nuvarande utformning brister i rättssäkerhetsgarantier och riskerar att leda till betydande tillämpningsproblem för rättsväsendet. I varje enskilt fall kommer det krävas en tidig och preliminär bedömning av om det misstänkta brottet faktiskt når upp till denna straffvärdeströskel. En sådan bedömning är dock ofta komplex. I många fall är alla relevanta omständigheter inte kända vid förundersökningens inledning och brottets rubricering kan förändras i takt med att ny bevisning tillkommer. Detta medför att en 14-åring kan komma att bli föremål för frihetsberövande och andra tvångsmedel i ett ärende som det senare visar sig att denne inte kan hållas straffrättsligt ansvarig för.

Därutöver vill vi betona att barn inte har samma förmåga som vuxna att förstå och tolka det straffrättsliga systemet. Tidigare forskning visar att ungdomars medvetenhet i rätt och fel är undermålig.⁵ Det är därför orimligt att förvänta sig att barn i 14-årsåldern ska kunna överblicka vilka gärningar som vid en viss tidpunkt är straffbelagda för deras åldersgrupp – särskilt när straffbarhetsåldern kopplas till brottets minimistraff. Förutsebarheten för barn försvåras ytterligare av att straffskalorna för många brott är föremål för hastig politisk förändring.⁶

Målsägandes intressen

Utredningen anför att om åtal väcks enligt den föreslagna modellen skulle målsäganden få bättre stöd och insatser av de brottsutredande myndigheterna. Detta är en korrekt bedömning, men bara till en viss gräns. Den föreslagna differentierade modellen innebär att åtal endast kan väckas mot barn under 15 år för brott med en straffskala som har ett minimistraff på 4 år. Detta gör bedömningen avhängig den initiala brottsrubriceringen, då den påverkar om en förundersökning inleds eller inte. Brottsrubriceringar kan dock ändras under utredningens gång.⁷ Ett ärende som från början bedöms utgöra grov våldtäkt – med minimistraff om 4 år – kan vid en senare bedömning komma att omrubriceras till våldtäkt av normalgraden, vilket har ett lägre straffvärde. Enligt utredningens föreslagna modell skulle åtal för våldtäkt av normalgraden då inte kunna väckas alls, trots att gärningen i sig fortfarande är mycket allvarlig och det finns ett brottsoffer som har rätt till upprättelse.

Civil Rights Defenders ansluter sig vidare till den kritik Linda Palmenäs lyfter i sitt särskilda yttrande.⁸ Hon gör gällande att åklagaren, enligt den föreslagna modellen, inte heller ges möjlighet att i andra hand väcka bevisnaden för brott som understiger tröskeln för åtal. Detta får långtgående konsekvenser. Det innebär att brott som våldtäkt av normalgraden inte längre kan

⁵ Carlström, I. (1979): Ungdomars kunskap om attityd till brott och påföljder samt kunskap om lagtermer.

⁶ Se t.ex. Straffreformsutredningen, dir. 2023:115 och dir. 2023:181.

⁷ Experten Sara Stolpers särskilda yttrande, SOU 2025:11, s. 479.

⁸ Experten Linda Palmenäs särskilda yttrande, SOU 2025:11, s. 472.

leda till vare sig åtal eller beivring om gärningspersonen är under 15 år, med följden att målsäganden står helt utan rättslig prövning och utan möjlighet till skadestånd. Skulle åtalet ogillas finns det inte heller någon möjlighet för målsäganden att överklaga. Mot bakgrund av detta menar Civil Rights Defenders att det är djupt problematiskt att en målsägande som utsatts för ett allvarligt brott kan stå utan någon som helst rättslig prövning eller upprättelse.

Genom den föreslagna modellen riskerar målsägandens ställning i praktiken att försämrats. Vi delar i detta avseende den kritik Sara Stolper framfört i sitt särskilda yttrande.⁹ Hon gör gällande att enligt nuvarande ordning kan flera brottsrubriceringar utredas parallellt. Vid exempelvis en skjutning mot en lägenhetsdörr kommer polisen att inleda en förundersökning avseende grovt vapenbrott. Gärningen innefattar emellertid också ett grovt olaga hot mot den eller de som befann sig i bostaden. Enligt förslaget ska dock förundersökning enligt 31 § LUL inte inledas avseende olaga hot eftersom straffvärdet understiger den föreslagna tröskeln på fyra års minimistraff. Målsäganden är inte att betrakta som målsägande i förundersökningen om det grova vapenbrottet, då brottet riktar sig mot allmän ordning. Följden blir att den person som varit direkt hotad av gärningen riskerar att helt hamna utanför rättsprocessen. Mot denna bakgrund menar Civil Rights Defenders att det är felaktigt att hävda att den föreslagna modellen stärker målsägandens rättigheter.

9.6 Den lägsta straffbarhetsåldern enligt den särskilda regleringen

- Civil Rights Defenders avstyrker förslaget om att den lägsta straffbarhetsåldern enligt den särskilda regleringen ska vara 14 år.

Inledning

Sedan år 1864 har straffbarhetsåldern varit 15 år. Detta grundade sig i att barn vid denna ålder ansågs ha utvecklat ett sådant intellekt att de kunde skilja på tillåtna och otillåtna handlingar. Därutöver hade barn vid 15 års ålder i allmänhet slutat skolan, konfirmerats och börjat arbeta.¹⁰ Barn ansågs inte kunna äga det förstånd som krävdes för att vara straffbara, innan de genom skolplikten fått det minimum av utbildning samhället ansåg nödvändigt för att de skulle kunna klara sig på egen hand.¹¹ Idag är skolplikten inte över förrän barn är mellan 15–16 år och barn blir generellt självständiga mycket senare i livet, vilket talar för att barn under 15 år har ett större behov av skydd än det som bedömdes rimligt år 1902. Detta talar emot en sänkt straffbarhetsålder.

Många andra regler och normer i samhället knyts till 15-årsgränsen till exempel vittnesplikten, sexuellt självbestämmande och skyldigheten att bära hjälm när man cyklar. En ändring i en så fundamentala samhällsnorm som straffbarhetsåldern kan därför ha destabiliserande effekt på samhälleliga överenskommelser om vad barn i olika ålder kan klara av och förstå. Straffbarhetsåldern bör enligt Civil Rights Defenders rimligtvis ha någon sorts förankring i samhällets övriga kriterier på mognad. Visserligen kan strafflagstiftningen till viss grad verka moralbildande och påverka allmänhetens syn på vad som är rätt och fel, men utredningen presenterar ingen forskning som stödjer en sänkt straffbarhetsålder utifrån vare sig

⁹ Experten Sara Stolpers särskilda yttrande, SOU 2025:11, s. 479.

¹⁰ Prop. 1902:7, s.11 ff.

¹¹ Prop. 1902:7 s. 30.

samhällsskydd eller den moralbildande effekten det kan ha på de unga lagöverträdarna. Den forskning vi har tagit del av pekar snarare i motsatt riktning.¹²

Barnets rättigheter enligt Barnkonventionen

Civil Rights Defenders ifrågasätter utredningens förslag utifrån ett barnrättsperspektiv. FN:s barnrättskommitté har uttalat att stater med en straffbarhetsålder som överstiger 14 år, däribland Sverige, under inga omständigheter bör sänka denna gräns.¹³ I kommitténs senaste granskning av Sverige, år 2023, uppmanade kommittén uttryckligen Sverige att behålla sin nuvarande straffbarhetsålder.¹⁴ Kommittén har även rekommenderat att metoder som tillåter undantag från en lägsta straffbarhetsålder avskaffas, då de ofta baseras på påtryckningar från allmänheten och sällan grundas i nationell forskning.¹⁵ Trots detta föreslår utredningen att sänka straffbarhetsåldern till 14 år för vissa allvarliga brott, en reform i direkt strid med dessa rekommendationer. Detta riskerar att allvarligt påverka Sveriges efterlevnad av Barnkonventionen och sänder en kraftig signal om hur Sverige ser på uttalanden från FN:s internationella granskningsorgan.

Därtill finns ett skydd mot frihetsberövande av barn enligt art. 37 b i Barnkonventionen. Frihetsberövande medför betydande påfrestningar för barn, och har en kraftig negativ inverkan på barns hälsa och utveckling. Frihetsberövande hämmar även barnets återanpassning till samhället.¹⁶ Att införa ett system som, i kombination med andra lagändringar,¹⁷ öppnar upp för ökad användning av frihetsberövande mot barn innebär en betydande risk för att Sverige brister i sina skyldigheter enligt Barnkonventionen.

Folkrättsliga förpliktelser

I inledningen till FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna från 1948 fastslås att stater har en skyldighet att genom progressiva åtgärder säkerställa att de mänskliga rättigheterna upprätthålls. Denna princip har tolkats som ett förbud mot regression, vilket innebär att stater inte får vidta åtgärder som försämrar skyddet för redan erkända rättigheter. Förbudet mot regression är en grundläggande princip för mänskliga rättigheter och kommer till uttryck i bland annat art. 41 i Barnkonventionen. Även FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har uttalat att det går att utläsa en stark presumtion mot regression i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.¹⁸ Konventionen ställer

¹² Se t.ex. FN:s globala studie om barn som frihetsberövas, A/75/50 (2019), s. 249 ff.; Brå, rapport 2024:1 om forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention, s. 56 f; Mendel, R., The Sentencing Project, (2022), [Why-Youth-Incarceration-Fails.pdf](#), s. 16.

¹³ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmän kommentar nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, CRC/C/GC/24 (2019), p. 22.

¹⁴ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sverige kombinerad sjätte och sjunde periodiska rapport, CRC/C/SWE/CO/6–7, s. 13.

¹⁵ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmän kommentar nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, CRC/C/GC/24 (2019), p.25.

¹⁶ Casey B.J., Simmons C., Somerville L.H., & Baskin-Sommers A. Making the sentencing case: Psychological and neuroscientific evidence for expanding the age of youthful offenders. Annual Review of Criminology 2022;5, s. 321–343; Jfr FN:s globala studie om barn som frihetsberövas, A/75/50 (2019), s. 249 ff.

¹⁷ Se t.ex. förslaget om barnfängelse i SOU 2023:44.

¹⁸ Art. 2(1) i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter; FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (CESCR), (1990), [General Comment No. 3: The Nature of States Parties' Obligations \(Art. 2, Para. 1, of the Covenant\) | Refworld](#), punkt 10.

dessutom högre krav på länder med mer resurser, såsom Sverige, på att vidmakthålla presumtionen mot regression och därigenom undvika åtgärder som innebär ett steg tillbaka. Utredningens förslag om att sänka straffbarhetsåldern innebär att barn i ökad utsträckning riskerar att frihetsberövas och omfattas av det straffrättsliga systemet. Detta utgör en tydlig försvagning av det skydd barn tidigare åtnjutit, och kan därmed anses strida mot förbudet mot regression. Civil Rights Defenders ser därför med oro på att en realisering av förslaget riskerar att leda till att Sverige får motta omfattande kritik från internationella organ.

Behovet av samhällsskydd

Utredningen menar att en sänkt straffbarhetsålder är nödvändig för att kunna fånga upp barn tidigare, bryta en kriminell livsstil och på så sätt stärka samhällsskyddet. Civil Rights Defenders anser att denna argumentation inte är tillräckligt underbyggd och att andra erfarenheter snarare visar på motsatsen. Mellan åren 2010–2012 genomförde Danmark en sänkning av straffbarhetsåldern till 14 år. Denna reform avskaffades dock kort därefter, eftersom den inte resulterade i minskad ungdomsbrottslighet utan gav upphov till sämre skolbetyg och återfall.¹⁹ Trots denna kända utveckling föreslår utredningen en sänkning av straffbarhetsåldern i Sverige. En sänkt straffbarhetsålder riskerar dessutom att trycka kriminaliteten allt längre ned i åldrarna. En kartläggning från Brå visar att barn 13 år och yngre redan utnyttjas.²⁰ Denna oro bekräftas av flera svenska brottmålsadvokater i Sverige som har vittnat om en kontraproduktiv utveckling i Sverige genom slopandet av ungdomsrabatterna för de i åldrarna 18–20 år, där kriminella nätverk rekryterar barn i allt yngre åldrar.²¹ När straffen skärps för unga och barn tenderar de kriminella nätverken att anpassa sin verksamhet till lagstiftningen.²² Vi anser därför att utredningen inte har tillräckligt med belägg för att en sänkning av straffbarhetsålder är en effektiv åtgärd för att bryta barns kriminella livsstil och bidra till ökat samhällsskydd.

Visserligen kan förslaget skapa en viss inkapaciteringseffekt, men denna effekt är begränsad eftersom barn i kriminella gäng ofta begår så kallade 'ersättningsbrott', där de är lätt utbytbara mot ett annat barn i samma ålder eller yngre.²³ Samhällsskyddet blir därigenom begränsat. Även om inkapaciteringseffekten från frihetsberövandet kan fungera individualpreventivt, visar forskning att denna effekt inte är lika verkningsfull på barn som på vuxna. Tvärtom ökar risken för återfall i brott vid frihetsberövande av unga.²⁴ Att placera barn i en fängelseliknande miljö tenderar att förstärka en kriminell identitet snarare än att bryta den. En ökad återfallsrisk kan dessutom i sin tur leda till fler brottsoffer, vilket är direkt oförenligt med brottsofferperspektivet.

Därutöver anses straffrättsliga påföljder generellt inte vara lämpliga påföljder för unga lagöverträdare. Bötesstraff saknar rehabiliterande funktion och riskerar att antingen medföra en hög skuldsättning eller förlora sin preventiva verkan om en förälder betalar den.²⁵ Ett

¹⁹ Damn, A.P., Larsen B. O., Nielsen, H. S., & Simonsen, M. (2017), Microsoft Word - age of crim resp okt 10 2017 ECON AU WP vers3 no track changes; Lowering the minimum age of criminal responsibility has no deterrent effects.

²⁰ Brå, rapport 2013:13 om barn och unga i kriminella nätverk, s. 28, 36 och 38.

²¹ Lindstrom, H, TV4 Nyheterna, (2025), Stahre kritisk mot förslag om sänkt straffmyndighetsålder.

²² Brå, rapport 2023:4 om utredning och uppkläring av dödligt våld i kriminell miljö, s. 55; Jfr SOU 2025:11 s. 213.

²³ Brå, rapport 2023:13 om barn och unga i kriminella nätverk, s. 66; Polisen, rapport A193.902/2021, s. 13

²⁴ Brå, Kunskapssammanställning om särbehandling av lagöverträdare 18–20 år, (2012).

²⁵ Prop. 2005/06:165 s. 48.

belastningsregister till följd av lagföring i unga år riskerar dessutom att försvåra ungdomars inträde i arbetslivet, vilket i sin tur är en viktig skyddsfaktor mot fortsatt brottslighet. Kriminologisk forskning visar att de viktigaste preventiva insatserna för unga är de som äger rum utanför rättsväsendet och som har som mål att öka antalet skyddsfaktorer i ungas liv.²⁶ Mot bakgrund av denna kunskap är det anmärkningsvärt att utredningen ändå anser att en sänkning av straffbarhetsåldern är välavvägd.

Det straffrättsliga systemets legitimitet

Utredningen anför att en sänkning av straffbarhetsåldern skulle kunna motverka att det straffrättsliga systemets trovärdighet och legitimitet urholkas till följd av att barn under 15 år begår allvarliga brott utan att det leder till andra konsekvenser än åtgärder kopplade till barnets vårdbehov. Civil Rights Defenders anser dock inte att detta syfte uppfylls genom en sänkt straffbarhetsålder.

Grundläggande principer i straffrätten är proportionalitetsprincipen och skuldprincipen, som bygger på rättvisa och "straff efter förtjänst" där påföljden ska stå i proportion till gärningsmannens skuld.²⁷ Barn som begår brott anses dock inte bära lika stor skuld som vuxna lagöverträdare. Straff som avskräckning bygger dessutom på tanken att överträdaren är en rationell person. Även om barn är medvetna om att dödligt våld inte accepteras, har de inte samma förmåga som vuxna att förutspå konsekvenserna av sina handlingar och faller ofta för gruptryck eller exploatering av vuxna.²⁸ Barn kan utsättas för påtryckningar vilket gör att de i vissa situationer både är brottsoffer och gärningsmän.²⁹ Risken finns att barnet döms för ett brott som flera vuxna har förmått, lurat eller tvingat barnet att begå. Det är också vanligt att barn som hamnar i allvarlig kriminalitet har haft svåra uppväxtvillkor eller varit socialt utsatta, och har då ett särskilt behov av stöd och hjälp.³⁰ Att möta barn med repressiv straffrätt i stället för behovsanpassade insatser riskerar att förstärka utanförskapet, snarare än att bryta det. Vi delar därför den uppfattning som framförs i Axel Holmgrens särskilda yttrande, nämligen att det saknas tillräcklig grund för att anta att rättsordningens legitimitet står och faller med möjligheten att straffa barn under 15 år.

Utredningens förslag bortser dessutom från flera av de mekanismer som redan finns i den svenska rättsordningen. Enligt nuvarande lagstiftning ingriper socialtjänsten alltid när ett barn under 15 år misstänks för brott. I regel underrättas socialnämnden och i vissa fall kan även tvångsvård enligt LVU aktualiseras. Detta innebär att samhället omedelbart kan ingripa och säkerställa att barnet får vård och tillsyn. Barn som begår brott möts alltså redan av konkreta konsekvenser – dock med ett fokus på vård och stöd snarare än bestraffning, vilket ligger i linje med internationell forskning och barnrättsliga principer. Dessutom finns idag möjligheten att föra bevistalan mot barn under 15 år. Genom bevistalan fastställs barnets skuld i målet, vilket bidrar till upprättelse för målsäganden. Samtidigt undviker man att barnet registreras i belastningsregistret, och hindrar på så sätt att barnets möjligheter till exempelvis inträde på arbetsmarknaden försvåras. Genom bevistalan markerar således rättsordningen att brottsligt beteende tas på allvar, men utan att förse barnet med ett livslångt stigma. Civil Rights

²⁶ Brå, rapport 2024:1 om forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention, s. 56 f.

²⁷ SOU 2018:85 s. 198–199, s. 206–207.

²⁸ Brå, rapport 2024:1 om forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention, s. 64.

²⁹ Brå rapport 2023:13 om barn och unga i kriminella nätverk, s. 91; SOU 2022:67 s. 67.

³⁰ Prop. 2005/06:165, s. 43.

Defenders anser mot bakgrund av detta att Sverige redan idag har verktyg för att reagera tillräckligt kraftfullt mot barn, men med respekt för deras särskilda ställning.

9.7 Straffmätning och påföljdsval

Såsom utredningen också konstaterar så kommer en sänkt straffbarhetsålder innebära att vissa 14-åringar döms till fängelse, i fall där de enligt dagens påföljdssystem i stället skulle ha dömts till sluten ungdomsvård. Detta innebär att fler barn riskerar att hamna i Kriminalvårdens försorg, vilket Civil Rights Defenders ser med stor oro på. Kriminalvården saknar idag både kapacitet och erfarenhet av att bemöta och behandla barn. Platsbrist råder på både anstalter och häkten, som dessutom i grunden är utformade för att verkställa påföljder för vuxna. Att placera ett barn i en sådan miljö är enligt vår bedömning inte förenligt med barnets bästa.

10 UNDANRÖJANDE AV UNGDOMSPÅFÖLJDER

10.4 Undanröjande av ungdomstjänst och ungdomsvård enligt ett ungdomskontrakt

- Civil Rights Defenders avstyrker utredningens förslag att det inte längre ska krävas att den dömda i väsentlig grad underlåter att fullgöra sina åligganden vid ungdomstjänst och ungdomsvård för att påföljden ska kunna undanröjas.

Enligt artikel 3 i Barnkonventionen ska vid alla beslut som rör barn i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Detta ska ses i ljuset av att det är en allmän princip i svensk straffrätt att barn ska särbehandlas och att hänsyn ska tas till deras särskilda sårbarhet och omognad.³¹ Barn befinner sig i en särskilt känslig period i livet och är särskilt mottagliga för negativa effekter av repressiva åtgärder.³² Trots detta föreslår utredningen att det inte längre ska krävas underlåtenhet av väsentlig grad för undanröjande av ungdomstjänst och ungdomsvård enligt ett ungdomskontrakt, utan det ska räcka med 'bara' misskötsamhet. Civil Rights Defenders anser att ett sådant sänkt krav riskerar att normalisera undanröjande även vid mindre avvikelser, vilket i praktiken innebär att barn får betydligt mindre utrymme för felsteg. Vi anser att ett sådant utrymme är nödvändigt med anledning av barns omognad och begränsade konsekvenstänk.

Civil Rights Defenders anser att förslaget riskerar att bli alltför repressivt och urholkar det särskilda skydd barn har inom straffrätten. Förslaget tar inte heller tillräcklig hänsyn till de bakomliggande orsaker som ofta ligger till grund för ett barns misskötsamhet. Ett barn som inte uppfyller sina åtaganden gör det inte nödvändigtvis av medveten ovilja. Mot bakgrund av att en stor andel barn som begått brott har upplevt psykisk ohälsa eller bristande stödinsatser, framstår det som rimligt att anta att även misskötsamhet i många fall kan ha sin grund i sådana bakomliggande faktorer.³³ Att bemöta barn i dessa situationer med en skärpt påföljd, snarare

³¹ Prop. 2005/06:165 s. 42–43.

³² FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmän kommentar nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, CRC/C/GC/24 (2019); UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (1985).

³³ Kriminalvården, Rapport, (2023), [kort-om-haktade-barn.pdf](#) s. 20–22; Basto-Pereira, M., Farrington, D. P., (2022), [Developmental predictors of offending and persistence in crime: A systematic review of meta-analyses - ScienceDirect](#).

än med stöd, riskerar att förvärpa barnets situation och därmed vara oförenligt med barnets bästa.

10.9.1 Ingen ungdomsvård vid brott av myndiga lagöverträdare

- Civil Rights Defenders avstyrker utredningens förslag att ungdomsvård inte ska kunna dömas ut när en lagöverträdare begått brott efter det att denne fyllt 18 år, och att det ska krävas särskilda skäl att döma till ungdomsvård om brottet begicks innan den unge fyllde 18 år, om han eller hon har fyllt 18 år när domen meddelas.

Utredningen föreslår att ungdomsvård inte överhuvudtaget ska kunna dömas ut när en lagöverträdare begått brott efter det att denna fyllt 18 år, även om det föreligger särskilda skäl. Civil Rights Defenders menar att utredningens förslag riskerar att urholka den etablerade principen om att barn bör särbehandlas inom straffrätten, även om förslaget inte uttryckligen gäller barn. Europarådets ministerkommitté har dessutom ansett att denna särbehandling av barn bör kunna tillämpas även på unga mellan 18 och 21 år, mot bakgrund av att det inte finns en tydlig övergångsfas mellan barn och vuxen.³⁴ Även om personer som fyller 18 år har full rätthandlingskapacitet och kan ingå äktenskap finns det individuella variationer, exempelvis neuropsykisk funktionsnedsättning, som kan påverka den enskildas mognad.

Civil Rights Defenders noterar att utredningen motiverar sitt förslag med hänvisning till andra reformer som successivt minskat den straffrättsliga särbehandlingen av unga vuxna. Mot bakgrund av dessa lagändringar anför utredningen att det inte längre finns sakliga skäl att döma myndiga personer till ungdomsvård. Vi anser att denna typ av argument tenderar att bli cirkulära då varje tidigare steg i en mer repressiv ordning kan användas för att legitimera ytterligare steg i samma riktning utan att det görs någon djupare analys av konsekvenser för barn och unga vuxnas rättigheter.

FN:s barnrättskommitté har rekommenderat att de konventionsstater som genom undantag tillåter att vissa barn behandlas som vuxna lagöverträdare ändrar sina lagar för att säkerställa att deras rättskipningssystem för barn tillämpas fullt ut på ett icke-diskriminerande sätt för alla som vid tidpunkten då brottet begås ännu inte har fyllt 18 år.³⁵ Mot denna bakgrund anser Civil Rights Defenders att det inte bör krävas särskilda skäl för att döma en person som var under 18 år när brottet begicks till ungdomsvård, oaktat att denne hunnit fylla 18 år vid tidpunkten för domen.

12 STRAFFMAXIMUM FÖR UNGA LAGÖVERTRÄDARE

- Civil Rights Defenders avstyrker utredningens förslag att höja straffmaximum för barn till 18 år.

Frihetsberövande är ett mycket ingripande åtgärd som inskränker bland annat barns rörelsefrihet och rätten till privat- och familjeliv enligt art. 8 i Europakonventionen. Redan år 1902 konstaterades att fängelsestraff, även kortvariga sådana, är särskilt skadliga för unga personer och därför bör undvikas.³⁶ Trots detta föreslår utredningen att barn i vissa fall ska

³⁴ Recommendation Rec(2003)20 of the Committee of Ministers to Member States concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, p. 11.

³⁵ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmän kommentar nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, CRC/C/GC/24, 2019, p. 30.

³⁶ Prop. 1902:7, s. 32.

kunna dömas till fängelse i upp till 18 år, en ökning från nuvarande straffmaximum på 14 år för unga lagöverträdare.

Utredningen anför att ett höjt straffmaximum krävs för att ge utrymme för rättsväsendet att döma ut ett straff som står i proportion till brottets allvar. Enligt FN:s barnrättskommitté ska frihetsberövande av barn dock endast ske som en sista utväg och under kortast möjliga tid.³⁷ Längre fängelsestraff strider därför mot Barnkonventionens grundprinciper om rehabilitering och återanpassning.

Utredningens förslag förhåller sig visserligen till Barnkonventionens minimiregler, eftersom livstidsstraff för barn inte föreslås. Civil Rights Defenders anser dock att det inte är tillräckligt att enbart uppfylla miniminivåerna, utan lagstiftning som rör barn måste utformas för att främja barnets rätt till stöd och vård och med beaktande av vad som bedöms vara barnets bästa. Civil Rights Defenders menar därför att utredningens förslag riskerar att negativt påverka Sveriges efterlevnad av Barnkonventionen.

13 ANDRA FÖRFATTNINGSÄNDRINGAR

13.2.2 Tvångsmedel under förundersökning

- Civil Rights Defenders avstyrker utredningens förslag att samma regler om tvångsmedel vid förundersökning mot den som misstänks ha begått brott som tillämpas i förhållande till misstänkta i åldrarna 15–17 år också ska gälla för misstänkta som fyllt 14 år.

Civil Rights Defenders har tidigare, i samband med vårt remissvar avseende *SOU 2024:93 om effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare*, framfört våra synpunkter kring användningen av tvångsmedel mot barn under 15 år.³⁸ Barn har enligt artikel 8 Europakonventionen och artikel 16 i Barnkonventionen rätt till privat- och familjeliv och därigenom ett skydd mot godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privatliv, familjeliv och hem. Att använda tvångsmedel mot barn under 15 år utgör ett synnerligen allvarligt intrång i barnets personliga integritet. Barn är dessutom särskilt sårbara för det integritetsintrång som användning av tvångsmedel medför. Mot bakgrund av detta avstyrker Civil Rights Defenders utredningens förslag, då vi anser att det innebär ett oproportionerligt ingrepp i barnets rättigheter.

13.2.3 Tvångsmedel i underrättelseverksamhet m.m.

- Civil Rights Defenders avstyrker utredningens förslag om att möjliggöra användning av preventiva tvångsmedel mot barn under 15 år, inom ramen för den föreslagna sänkta straffbarhetsåldern.

Preventiva tvångsmedel används i situationer där det saknas konkret brottsmisstanke och innebär därför ett ingrepp i individens rätt till privatliv enligt art. 8 i Europakonventionen. När sådana tvångsmedel riktas mot barn innebär det ett ännu större ingrepp, eftersom barn enligt artikel 16 i Barnkonventionen åtnjuter ett särskilt skydd mot godtyckliga eller olagliga ingrepp i sitt privatliv. För att rättfärdiga en sådan rättighetsinskränkning krävs det att åtgärden är

³⁷ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sverige kombinerad sjätte och sjunde periodiska rapport, CRC/C/SWE/CO/6–7, s. 14.

³⁸ Civil Rights Defenders, remissvar om effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare, [Remissvar-CRD-SOU-2024.93.pdf](#).

nödvändig, proportionerlig och förenad med rättssäkerhetsgarantier. Dessutom krävs en noggrann intresseavvägning mellan samhällets behov av en effektiv brottsbekämpning och skyddet för grundläggande fri och rättigheter. Vi anser att utredningens förslag förskjuter dessa gränser utan att visa på ett faktiskt behov. Flera lagändringar om hemliga och preventiva tvångsmedel har nyligen införts, men ännu inte har utvärderats. I avsaknad av sådan utvärdering saknas ett tillräckligt underlag för att bedöma om ytterligare tvångsmedel mot barn är motiverade. Därtill är rättsläget avseende både preventiva och hemliga tvångsmedel under snabb förändring, vilket gör det mycket svårt att överskåda de rättighetsinskränkningar barn utsätts för.³⁹ Således kan en korrekt proportionalitetsbedömning och barnkonsekvensanalys av förslaget omöjligen genomföras.

13.3.1 Registrering i belastningsregistret

- Civil Rights Defenders avstyrker utredningens förslag att det ska registreras i belastningsregistret att någon befunnits ha begått ett brott enligt en dom i mål om bevistalan. Uppgifterna ska gallras ur registret fem år efter domen.

En registrering i belastningsregistret har generellt sett negativa konsekvenser för individen och kan allvarligt hämma återanpassningen till samhället, bland annat genom att begränsa möjligheterna till utbildning och arbete.⁴⁰ Civil Rights Defenders ser därför med stor oro på utredningens förslag, särskilt eftersom det riktas mot barn. Förslaget riskerar att leda till stigmatisering och ytterligare försvåra barns återintegrering i samhället. Förslaget står dessutom i direkt motsättning till rekommendationer från FN:s barnrättskommitté, som uttryckligen avrått stater från att vidta sådana åtgärder.⁴¹ Kommittén har även rekommenderat att uppgifter om barn automatiskt ska raderas ur brottsregistret när barnet fyller 18 år.⁴² Att uppgifterna enligt utredningens förslag ska finnas kvar i registret i fem år efter domen riskerar därmed att stå i strid med denna rekommendation. Om förslaget genomförs sänder det en oroande signal till internationella expertorgan om hur Sverige förhåller sig till deras rekommendationer, något som i förlängningen riskerar att skada Sveriges anseende som en trovärdig människorättsaktör i internationella sammanhang.

BILAGA 3 – EN GENERELL SÄNKNING AV STRAFFBARHETSÅLDERN

- Civil Rights Defenders tillstyrker utredningens bedömning att en generell sänkning av straffbarhetsåldern inte bör genomföras.

Utredningen föreslår ingen generell sänkning av straffbarhetsåldern, men redogör översiktligt för vissa särskilda överväganden som aktualiseras i det fall regeringen ändå skulle finna det lämpligt att sänka straffbarhetsåldern generellt. Civil Rights Defenders delar utredningens bedömning att en generell sänkning av straffbarhetsåldern inte bör genomföras.

Utredningen presenterar inget evidensbaserat stöd för att en generell sänkning av straffbarhetsåldern skulle komma till buds med den allvarliga brottsutvecklingen vi ser i Sverige. Internationella erfarenheter talar snarare för det motsatta. När Danmark sänkte

³⁹ Se till exempel SOU 2024:93.

⁴⁰ Torbjörnsson, H., Lunds universitet, (2015), Belastningsregistrets påverkan på före detta kriminellas jobb- och utbildningsmöjligheter: en kvalitativ undersökning av före detta kriminellas upplevelser av arbetsmarknaden | Lunds universitet; SOU 2025:11 s. 217.

⁴¹ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmän kommentar nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, CRC/C/GC/24, 2019, p. 69.

⁴² Ibid, p. 71.

straffbarhetsåldern under åren 2010–2012 ledde detta till fler återfall i brott och försämrade skolresultat bland de berörda barnen. Samma resultat kan tänkas komma från en sänkning av straffbarhetsåldern i Sverige, inklusive en ökad risk för att ännu yngre barn dras in i kriminaliteten. Barn är dessutom särskilt mottagliga för de negativa effekter som följer av repressiva straffrättsliga åtgärder och att utsätta barn för bestraffning riskerar därför att förstärka snarare än motverka en kriminell livsstil. Bestraffning är därtill oförenligt med barnkonventionens principer, som tydligt betonar att barn ska ges skydd, stöd och rehabilitering – inte bestraffning.

Mot denna bakgrund avstyrker Civil Rights Defenders en generell sänkt straffmyndighetsålder. Att bemöta barns brottslighet med repressiva åtgärder i stället för förebyggande och stödjande insatser är att betrakta som ett samhälleligt misslyckande, och är inte heller en hållbar lösning på den allvarliga brottsutveckling som vi ser i Sverige. Vi menar därför att regeringen i stället bör utarbeta lagförslag med fokus på förebyggande insatser, som i ett tidigt skede ger barn det stöd och hjälp de behöver för att avstå från en framtid präglad av kriminalitet.

ÖVRIGA SYNPUNKTER

Civil Rights Defenders vill understryka att ytterligare repressiva åtgärder mot barn inte är lösningen på den allvarliga brottsutvecklingen i samhället. Dessa repressiva åtgärder mot barn innebär omfattande inskränkningar i barns rättigheter. Det är därför mycket oroande att utredningen föreslår sådana åtgärder utan att behovet av dessa åtgärder har förankrats i forskning.

Straffrättens individuella skuldprincip lämpar sig illa i situationer där barns brottslighet är en konsekvens av sociala och strukturella faktorer. Om fokus i sådana fall ligger på att straffa barnet, snarare än att på förstå och åtgärda barnets livssituation, förskjuts fokus från det förebyggande och rehabiliterande till det repressiva – vilket riskerar att ytterligare undergräva rättssystemets legitimitet, särskilt i barns och ungas ögon. En ansvarsfull kriminalpolitik måste erkänna de bakomliggande orsakerna till brottslighet och investera i lösningar som stärker barns möjligheter att leva ett liv fritt från kriminalitet och utanförskap.

Remissvaret har beretts av Selma Stafshede.

Stockholm som ovan,

Martin Nyman
Senior jurist